

## **Är konsten för alla? Ett samtal om pedagogik, kommunikation och roller**

Text: Miriam Andersson och Sara Källström

### **Bakgrund**

Just nu införs fri entré på flera museer och samtidskonsten tar plats på kulturhistoriska institutioner och i det offentliga rummet. En större och mer sammansatt publik strömmar till institutionerna, vilket innebär att kraven på det pedagogiska arbetet växer. Behovet av att utforma ingångar till konsten blir allt viktigare då den ska göras möjlig för "alla" medborgare; oavsett kön, klass, ålder, etnisk tillhörighet, utbildningsgrad och kanske intresse. Samtidskonstens dilemma är att den kan upplevas som svår att förstå och där får pedagogiken en betydande roll. Men det handlar inte bara om det arbete som den pedagogiska avdelningen på en institution gör, utan om den pedagogiska medvetenheten som måste genomsyra hela arbetsprocessen och strukturen i utställningsarbetet. Arbetet med en utställning faller ganska platt om man inte lyckas kommunicera och förmedla sin idé till publiken.

Inom ramen för Internationella Curatorutbildningen på Stockholms Universitet valde vi att som slutprojekt undersöka den förmedlande delen av utställningsprocessen. Genom intervjuer och samtal med personer som på olika sätt verkar inom konstfältet antingen som pedagoger, curatorer, handläggare, kritiker eller konststudenter, insåg vi att det finns ett behov av att diskutera frågor som berör pedagogik, kommunikation och rollerna curator/pedagog. Mellan dessa roller finns ett spänningsfält som till stor del beror på makt, hierarkier, strukturer och bristen på kunskap om varandras funktioner i utställningsarbetet.

Undersökningen resulterade i en uppsats, en utställning och en paneldiskussion under våren 2005. Nedan följer ett samtal med våra reflektioner och tankar kring några av de frågeställningar som varit centrala i undersökningen. Arbetet med denna undersökning har till stor del varit ett pågående samtal och en diskussion mellan oss om hur man som curator kan arbeta med den förmedlande delen av utställningsprocessen.

### **Vad menar vi med frågan "är konsten för alla"? Vilka är alla?**

Miriam Andersson - Termen "alla" är problematisk och just därför vill vi använda oss av den. Det är ett begrepp som politiker ofta använder när de talar om medborgarna och det är ett begrepp som museum- och konsthallschefer använder när de talar om sin publik. Men vi undrar om alla medborgare verkligen ingår i denna term. När man säger att man vill nå alla med sin verksamhet så menar man oftast inte riktigt alla. För en tid sedan var även invandrargrupper, människor som bor i förorten och arbetarklass inte helt tydligt inräknade i termen "alla". Nu arbetar de flesta kulturinstitutioner i samhället mot dessa grupper för att få dem att träda in i deras verksamhet. Men för att detta ska ske krävs en pedagogik som lockar, öppnar ingångar och utmanar. Jag tycker att det är viktigt att man som institution vet vad man vill uppnå med att nå alla. Man måste formulera sitt uppdrag och motivera sina val. Det räcker inte med att bara öppna portarna man måste kunna erbjuda något när alla kliver in.

Sara Källström – Ja, jag undrar hur mycket institutionerna, stora som små, reflekterar över sin klassbundenhet och faktumet att många grupper står utanför och hur man tar sig an det då man har ett uppdrag att närma sig en allt större publik. Institutioner med en samling har också det arvet att förhålla sig till. Där fyller det konstpedagogiska arbetet en stor funktion när det gäller att aktivera och arbeta med det material man har, men utefter nya förutsättningar och med nya perspektiv eftersom behoven har förändrats. Men målet ska ju samtidigt inte vara att dra så mycket folk som möjligt, utan att nå dem som kommer.

Vilka pedagogiska grepp kan användas för att möta de behov som uppstår med en mer differentierad publik?

MA - Ett sätt att ge besökarna både valmöjligheter och en känsla av att de är uppmärksammade som olika typer av individer med olika intressen och bakgrund, är att kunna erbjuda en meny av olika slags visningar. Visningarna kan ha olika teman; kronologiskt eller tematiskt. Ett specifikt fokus kan vara ett tema eller att visningen är biografisk och utgår helt från konstnärens livshistoria. Visaren kan vara en konstnär eller curator. En visning kan ha fokus på samtalet kring konsten, som konstsamtal. Att skapa förutsättningar för en publik att ha ett mer initierat samtal om konst med en professionell konstpedagog, konstnär eller curator tror jag skulle utveckla mötet med konsten enormt. Det viktiga med detta samtal är att den som leder det lyckas skapa en atmosfär som är behaglig och intressant för alla medverkande så att ingen behöver känna sig obekvämd.

SK – Med debatter och diskussioner kan man ta upp frågor som är relaterade till konsten idag, ur ett samtida perspektiv, vare sig det rör sig om samtida konst eller historisk. Och att göra detta i en välkomnande och avslappnad miljö kan konsten knappast ha något att förlora på. Genom samarbeten med grupper i samhället som inte har en naturlig ingång till konsten, skapar man möjligheter för dem att närma sig konsten och konstinstitutionerna. Även programverksamheten kan tillföra mycket i det sammanhanget eftersom man som pedagog också kan skapa händelsebaserad konst som bygger på en direktkommunikation med publiken.

MA – Men är man inte en curator då?

SK – Ja, kanske det. En pedagog kan ju ha samma tänk som en curator när det handlar om att curera ett program. Skillnaden ligger i vilket sammanhang de verkar och vad syftet är.

MA – I framtiden kommer stor fokus att läggas på utvecklingen av olika tekniska pedagogiska redskap, som till exempel audioguiden, men även platser på museet eller institutionen där man kan söka mer information ifall man vill. Hemsidan, webben är ett mycket viktigt pedagogiskt instrument som många institutioner kan utveckla till interaktiva mötesplatser. Det viktiga blir att webben korrelerar med det som sker på plats, samtidigt som webben har oändliga möjligheter att erbjuda ännu mer information än det som finns i den befintliga utställningen.

SK – Den nya tekniken ger framför allt valmöjligheter för publiken. All tänkbar information finns som genomarbetat material i datorn, men du väljer som besökare hur mycket och på vilken nivå informationen ska vara. Kanske är du mest intresserad av den tekniska biten,

kanske vill du veta mer om konstnärens biografi och den konsthistoriska kontexten. Eller så är man redan bevandrad och önskar mer analys och fördjupning.

### **Ska rollerna curator/pedagog definieras eller luckras upp?**

MA - Jag tror på samarbete mellan curator och pedagog. Och jag tror att detta samarbete fungerar bäst om rollerna definieras och att framför allt pedagogen känner sig trygg i sin roll.

SK – För att uppnå denna samarbetsanda krävs det att båda parter inte upplever det som en konkurrenssituation som någon ska gå vinnande ur, vilket jag tror att problemet ofta är. Denna upplevda känsla av ett hot kan bara bero på att man inte är tillräckligt insatta i varandras verksamheter och kanske inte ens har gemensamma möten som behandlar utställningsverksamheten ur bådars perspektiv för att kunna åstadkomma bästa möjliga resultat.

MA - Det verkar som att misslyckade samarbeten till stor del beror på att rollerna varit otydliga och att man då inkräktat på varandras områden i arbetet. Det går självklart att driva ett utställningsprojekt där man som curator och pedagog arbetar väldigt nära och kanske inte inlett arbetet med att just bestämma vem som är vem men i dessa fall har man redan en respekt för varandra så att definieringen blir överflödigt. Om en curator planerar att arbeta med en pedagog så är det viktigt att pedagogen släpps in i arbetsprocessen, som curator så måste man våga det. Curatorn upplever att det är obehagligt att släppa ifrån sig kontrollen och uppfattar att det sker när en pedagog kommer in i arbetet. Men detta måste man som curator jobba med så att man känner sig så pass trygg i situationen att man kan vara generös och berikas av att samarbeta med en pedagog. Ju tidigare pedagogen får komma in i processen desto bättre jobb kan han/hon utföra. Men självklart är det ett möte mellan båda roller och det ligger även på pedagogen att ha förståelse för curatorns idéer och kanske oro över hur utställningen ska utvecklas. Som sagt, det är betydelsefullt med en definiering av rollerna. Och om rollerna i vissa projekt ska kunna luckras upp så är respekten för varandra viktigast för att arbetet ska kunna fungera.

SK – Ja, det pratas mycket om att pedagogerna måste stärka sin roll och position. Jag tycker det finns en problematik i detta synsätt eftersom det blir en sluten utvecklingsprocess som gör andra inblandade, till exempel curatorerna, mer revirtänkande eftersom de då sannolikt upplever ett hot från pedagogerna på frammarsch. Ett förtydligande av pedagogens roll bör ske genom en gemensam strävan efter att samarbetet ska fungera och därmed gagna allas arbete och i slutändan ge det bästa resultatet. Konstpedagogerna kan inte själva utveckla sin roll. För att kunna öppna sig för en diskussion om sin roll och för samarbeten med andra måste de först definiera sin egen roll och verksamhet. Jag tror på att försöka undvika vi- och domtänkandet inom institutionerna, men för att kunna åstadkomma det måste man vara medveten om varandras uppgifter. Det måste finnas en strategi på konstinstitutioner för att området ska kunna utvecklas. En helhetssyn på verksamheten, samt att pedagogik, tolkning och förmedling tydliggörs som funktion i relation till forsknings- och utställningsarbetet. Ett steg i den riktningen är en gemensam utbildning.

MA - Hela diskussionen om rollerna och kommunikationen har att göra med tolkningsföreträdet. Vem som har rätt att tolka konsten och vem som då har makten. Det känns som att denna fråga ligger i grunden eller i bakgrunden till många av de samtal som vi

haft. Återigen handlar det om sin egen position i fältet och vad man har för syn på konstens relation till människan.

### **Vad är konstens uppgift och roll i samhället?**

MA - En skillnad som framkommer när vi talat med alla dessa personer är synen på konstens uppgift. Om den ska finnas för att den har ett syfte som kan generera något, en känsla, en förändring eller om den bara kan existera för sin egen skull. Eller ska den finnas för att det finns konstnärer som har ett behov av att skapa konst? Eftersom vi framför allt undersökt institutioner som i någon form får ett stöd från statligt håll känns det som att utgångspunkten för dem är att konsten har en oerhört viktig roll och funktion i vårt samhälle. Jag håller med om det. Man kan ju resonera på vilket sätt konsten ska finnas i samhället för medborgarna.

SK – För mig är konsten som något som kan öka förståelsen om det samhälle vi lever i och om oss själva. Verkets betydelse uppstår ju i mötet med betraktaren, precis som vi människor definieras och ”blir till” i relation till andra människor. I allt konstpedagogiskt arbete måste man alltid utgå ifrån konsten. Bra konst är mångskiktad och på en viss nivå har konsten en egen betydelse som inte går att formulera, det unika mötet mellan konstverket och besökaren, vilket är en sorts pedagogik i sig. När förutsättningarna är goda kan konst förändra människors liv. Därför måste man om man arbetar med utställningar försöka skapa goda förutsättningar för människor att kunna möta konst. Men man kan bara visa på riktningar, aldrig sanningar.

MA – Det skulle vara skrämmande att leva i ett samhälle där konsten inte har någon plats. Konsten har en förmåga att spegla det som pågår i samhället. Samtidskonsten idag har till stor del tagit på sig rollen att kommentera, kritisera och problematisera.

SK – Det finns ju också den estetiska dimensionen där det handlar om smak. Men mycket av konsten idag handlar inte om det, utan tar upp komplexa samhällspolitiska frågeställningar – som ju berör alla människor oberoende av bakgrund.

### **Måste all verksamhet vara teoribaserad för att tas på allvar?**

SK – Grunden i pedagogiskt arbete är nog ändå att föra samman teori med hur man arbetar praktiskt. Men detta kan se ut på många olika sätt, beroende av vad man har för utgångspunkt i sitt arbete. Konst kan lätt bli för teoretiskt, och man måste lämna plats för att uppleva konsten också med hjärtat och inte bara med huvudet. Men det finns en risk med att inte vara medveten om de teoretiska diskussionerna eftersom man då inte kan försvara sin verksamhet gentemot sina kritiker eftersom man inte talar samma språk. Det är viktigt att ens arbete är förankrat i en själv, men det rymmer samtidigt en dubbelhet eftersom kör man bara sin grej riskerar man inte heller att göra fel eftersom man inte behöver förhålla sig till någon annan än sig själv. Bygger man sin verksamhet kring sina egna intressen måste man kunna motivera sina val för att detta arbetssätt ska kunna betraktas som en professionellt. Faran är annars att man målar in sig själv i ett hörn och inte tas på allvar. I viss mån måste man nog arbeta medvetet med systemet snarare än emot det för att kunna åstadkomma verklig förändring. Man kan även undra om det går att basera sin verksamhet på akademisk forskning och samtidigt vara alternativ.

MA - All verksamhet måste kanske inte vara teoribaserad men vad man än bedriver för verksamhet så är den redan sprungen ur något och detta måste man vara medveten om. Jag anser inte att en verksamhet kan vara helt självständig från allt som tidigare genomförts. Det

finns ju alltid en tanke bakom det man arbetar med och presenterar, och denna tanke ska man ta på allvar.

Vad menar vi konkret med att vi vill se en ökad medvetenhet kring frågorna pedagogik, kommunikation och roller?

MA - Det kan innebära att man till att börja med talar om dessa frågor. Att man på institutioner och organisationer diskuterar hur viktigt man tycker att det är med roller och om man framför allt är nöjd med hur arbetsprocessen fungerar kring en utställningsproduktion. Till exempel anser vi att vår utbildning bör ta upp dessa frågor i något moment. Vi utbildar oss till curators och i vårt arbetsfält kommer vi att behöva vara medvetna om denna diskussion. Utan en publik eller grupp människor som möter vårt arbete, blir det vi gör ganska meningslöst. Att öka medvetenheten innebär inte att alla curators ska verka som pedagoger utan vi vill föra in denna aspekt; att förmedlingen kring en utställning är central.

SK – Och att pedagogen och curatorn med sina respektive specialkunskaper ska ges utrymme att kunna formulera sig kring sin verksamhet. Av detta följer en kvalitetsmedvetenhet i arbetet som alla, inklusive publiken, tjänar på. Jag ser det också som en medvetenhet kring pedagogikens möjligheter att experimentera med olika sätt att arbeta med konst, för där har pedagogiken en viktig roll att fylla.

Att ställa ut ett konstverk kan i sig vara ett pedagogiskt grepp.

#### **Kan information förta upplevelsen av konsten?**

SK – Det finns ett ständigt övervägande i hanteringen av information. Hur mycket ska sägas öppet? Hur mycket av kunskaperna hos betraktaren kan förvandlas till insikt? Kommer spänningen och magin hos verket försvinna om man ger för mycket information? Kan en hemlighetsfullhet tolkas som ett odemokratiskt sätt att hantera kunskap? Det handlar liksom mycket annat om ett upprätthållande av ett system av makt där vissa ritualer kring konsten praktiseras för att upprätthålla föreställningar om konstens speciella värde.

MA - Jag undrar om det finns någon situation där man kan möta konsten utan att den blivit medierad över huvudtaget. På sätt och vis har det redan skett genom konstnären. Man kan till och med fråga sig om det är ett pedagogiskt grepp att göra konst. Som konstnär kan man ju behålla idéerna kvar i huvudet... Nä, men det kan finnas en poäng i att själva upplevelsesituationen av konsten kan påverkas av information i sammanhanget. Denna information kan vara en väggtext eller en broschyr men egentligen så har informationen satt igång redan när du kliver in i det rum där du ska uppleva konsten. Jag ser ingen motsättning i att man ibland vill uppleva konsten utan någon som helst kringinformation och att man ibland vill ha informationen för att berika och förstärka sin upplevelse av konsten. Ett besök i en utställning kan erbjuda både en känslomässig upplevelse och en intellektuell reflektion.

SK - Konstnären, curatorn och pedagogen kan styra över själva förståelseskapandets processer, men inte över upplevelser och känslor. Informationen i sig gör inte att konstupplevelsen tar sig in i medvetandet, men den är ofta nödvändig för att göra det möjligt. Och kanske kan en konstutställning helt utan förklaringar, där betraktaren får göra hela arbetet själv, skapa en energi som annars inte skulle ha uppstått. Det kan finnas en risk att det informativa seendet utan lust tar över i en utställning. Men jag tycker inte att upplevande behöver stå i kontrast till ren fakta. En viss mängd kunskap kan göra att publiken känner sig säker nog att våga uppleva och ta in. Man blir stressad då man inte förstår och känner sig exkluderad för att man inte hänger med. Konstupplevelsen får inte handla om värderingar.

”Tänk själv, upplev själv”, som Miss Universum säger. Det ska pedagogen inspirera till och skapa en miljö som tillåter det.

### **Är det möjligt och ska målet vara att göra utställningar som har flera olika ingångar på olika nivåer för en bred publik?**

MA - Målet måste vara att det går att göra utställningar som fungerar och tilltalar en initierad publik och en bredare publik om man är en institution som får ekonomiskt statligt stöd. Men detta mål kan inte alltid uppnås. Man kan lyckas med detta när utställningen har en tydlig idé, för när den har det så kan man som utställningsgrupp hitta olika ingångar i materialet som kan gestaltas och erbjudas publiken. Jag tror inte att man ska rygga inför att konsten och ofta samtidskonsten är svårbegriplig och inte särskilt lätt att ta till sig. Meningen är ju inte att allt ska vara lättuggat och bortfiltrerat på svårigheter. Tvärtom, det häftiga sker i mötet med konst som känns svårbegriplig men som man efter en stund hittar en ingång till. Det är med detta möte som man som curator och pedagog måste våga arbeta, genom att använda en pedagogik som tillför en dynamik istället för att ta bort den från konsten.

SK – Det handlar först och främst inte om att ge ”nycklar” för att alla ska kunna förstå. Konst är konst och måste få vara det. Genom en smart inramning som inte parasiterar på konsten kan man forma en utställning som får en bred publik att uppleva den på flera olika plan. Men man måste också komma ihåg att publiken i sammanhanget inte ska serveras något, utan snarare ges möjlighet att möta upp på halva vägen. Genom konsten kan man få en massa erfarenheter formulerade, den ska väcka lust eller reaktion, snarare än att avskräcka. Jag tycker inte publiken behöver definieras i termer av initierad eller oinitierad. Däremot kan man i utställningsarbetet vara exklusiv, men inte exkluderande.

Hur skulle en utbildning för de olika yrkesrollerna inom konstfältet se ut?

MA - En masterutbildning som har ett basår med grundläggande teoretiska moment som berör utställningsproduktion, pedagogik och kritisk analys i både tal och skrift. Efter basåret väljer man inriktning och vidare studier till; curator, pedagog eller kritiker, som pågår ytterligare ett år. Om man studerar tillsammans och lär känna varandra behåller man kontakten in i det framtida arbetslivet. Det medför en respekt för varandras yrkesroller eftersom man varit i samma studiesituation och kanske vid samma vägval. Barriären och gränsen mellan de olika grupperna blir då inte så hög och svår genomtränglig. I många fall är ju de olika rollerna gränsöverskridande.

SK – Ja, jag instämmer. Idealet vore om curatorm hade det pedagogiska medvetandet med sig från början, vilket skulle vara möjligt på ett annat sätt än idag om det fanns en gemensam utbildning. Målet med en sådan utbildning är att man ska ha en gemensam grund och därmed respekt och förståelse för varandras arbete, även om man sedan har olika utgångspunkter i sitt arbete. Meningen är att man ska arbeta med det man är bäst på och genom utbildning når man en ökad professionalisering för alla roller. Konstkritiken är också en komponent i meningsskapandet kring konsten och fyller en viktig funktion som länk mellan konsten och publiken.

MA – På grundutbildningen bör det finnas ett moment med texten och språket som centralt tema. Vilken roll man än har i konstfältet är det viktigt att använda sig av språket på ett medvetet sätt. En vilja och ambition till att kommunicera är grunden i all typ av förmedling om det så handlar om konstkritik, visningar eller curerande.

Har det någon betydelse för förmedlingen hur verksamheten finansieras ?

SK – Med offentlig finansiering följer ett pedagogiskt uppdrag. I själva verket kan detta uppdrag påverka pedagogiken på två sätt; antingen ser institutionen det som ett nödvändigt måste eller att de just därför utmanas till att utveckla pedagogiken till det bästa tänkbara.

MA - De institutioner och platser som får statligt och kommunalt stöd har en skyldighet att vara tillgängliga för alla medborgare. Men frågan är om själva pedagogiken påverkas av typen av finansiering. Förmedling i någon form sker alltid och pedagogiken i sig behöver egentligen inte se annorlunda ut på Moderna museet än Magasin 3, bara för att de är finansierade på olika sätt. Däremot så ser självklart deras uppdrag olika ut.

### **En blick mot framtiden...**

MA - Besökaren, publiken eller ”alla” måste erbjudas ett val. Detta val kan bestå i hur man väljer att ta del av en utställning. Antingen besöker man något av våra statliga museer, eller åker ut till Konst2 i Skärholmen och helt ensam tar del av ett konstverk eller så väljer man att delta i ett konstsamtal på Liljevalchs. Det centrala är att valmöjligheten finns. Det som ska erbjudas är just olika ingångar och pedagogiska grepp som gör att man som mottagare av konsten upplever att något spännande och unikt sker.

SK – Jag vill se offentligt finansierade institutioner som är radikalt medvetna om sin pedagogiska uppgift, och som har nya idéer om hur man kan driva en institution. Organisationens struktur påverkar ju till stor del verksamhetens utformning och innehåll.

MA - I utställningssammanhang med samtidskonst kommer mötet med konstnären att utvecklas; fler konstnärssamtal, konstnärer som har visningar och ateljébesök. Både curatorer och pedagoger har ett spännande och ansvarsfullt skede framför sig, just för att samtidskonsten vill säga något om vår tid, om oss själva och vår framtid. Det är viktigt att vi som vill arbeta i detta fält skapar förutsättningar så att möjligheten finns för konsten att verka bland oss istället för att den ska kunna bortresoneras som svår, pretentiös och irrelevant.

SK – Jag läste en text som är ett samtal mellan Carlo Derkert, Ingela Lind och Eva Nordenson från 1973 där de diskuterar konstpedagogiken, rollerna i utställningsarbetet och publiken. Det intressanta och samtidigt nedslående är att deras resonemang om hur konstpedagogiken ska utvecklas och vilken roll pedagogiken ska spela är densamma som förs inom konstpedagogiken idag! Vår förhoppning är att det kommer att ske större förändringar inom detta område så att man inte upplever samma sak om man läser vår undersökning om trettio år.

**Miriam Andersson, Curator – [miriam.andersson@bredband.net](mailto:miriam.andersson@bredband.net)**  
**Sara Källström, Curator – [sarkal@spray.se](mailto:sarkal@spray.se)**